

تبیین مولفه‌های ایمنی و خوانایی منظر شبانه شهر

گودرز سهرابیان - دانشجوی دکتری شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، ایران.
فرح حبیب* - استاد دانشکده هنر و معماری دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، ایران
حمید ماجدی - استاد دانشکده هنر و معماری دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، ایران

چکیده

موضوع کیفیت همواره دغدغه اصلی طراحی شهری بوده و حرفه‌مندان متعددی از این حیث به بیان و تشریح کیفیت‌های طراحی شهری پرداخته‌اند. دو تا از کیفیت‌های اصلی که همواره موضوع طراحان شهری بوده است، ایمنی و خوانایی می‌باشند. اهمیت ایمنی و خوانایی در شب شهر که از یک طرف زمان تاریکی بوده و از طرف دیگر زمان حضور انسان‌ها در فضاهای شهری و گذران اوقات فراغت می‌باشد، پر رنگ تر می‌شود. از این حیث مقاله حاضر ابتدا به تشریح این دو مولفه پرداخته و در ادامه ی بحث منظر شهری و عناصر و اجزای تشکیل دهنده آن را معرفی کرده است. سپس منظر شبانه شهر با تعبیر منظر خود نمایانه تعریف شده و مفاهیم منظر شبانه ایمن و منظر شبانه خوانا به عنوان دو تا از کیفیت‌های اصلی منظر شبانه شهر معرفی و اهداف اصلی هر یک از این مولفه‌های کیفی تبیین و نقش هر یک از اجزاء منظر شبانه شهر در این مولفه‌ها تشریح گردیده است. در نهایت به عنوان هدف اصلی پژوهش، اهداف اصلی و نقش هر یک از اجزا و عناصر تشکیل دهنده منظر شبانه شهری در مولفه‌های ایمنی و خوانایی منظر شبانه در قالب جداولی جمع بندی شده است.

واژگان کلیدی: منظر شبانه شهر، ایمنی، امنیت، خوانایی، نورپردازی

Safety and Legibility Components of Urban Nightscape

Abstract

The quality of quality has always been the main concern for urban design has been proposed to describe the qualities of urban design. Two of the main qualities that have always been subject to urban designers are safety and readability. The importance of safety and readability in the night of the city, which is one side of the dark time and the presence of humans in urban spaces and leisure time, is more colorful. in this regard, the present paper outlines the two components and has introduced the urban landscape and its constituent elements and components. Then, the city's nightlife is defined as two of the principal qualities of the city overnight, and the main objectives of each of these components are explained and the main objectives of each of these components are explained and the role of each of these components is explained in these components. Finally, as the main purpose of the research, the main objectives and the role of each component and the elements of the urban night landscape in the safety and elements of the night aspect is summed up.

Keywords: city overnight, safety, security, readability, lighting

* نویسنده مسئول مکاتبات، شماره تماس: ۰۹۱۲۲۱۵۹۱۴۲، رایانامه: fhabib@srbiau.ac.ir

این مطالعه برگرفته از رساله دکتری تحت عنوان «تدوین مولفه‌های کیفی منظر شبانه شهر» به راهنمایی دکتر فرح حبیب، مشاور دکتر حمید ماجدی و نگارش گودرز سهرابیان بوده که در آن مطالعه مولفه‌های ایمنی و خوانایی به عنوان دو تا از مولفه‌های منظر شبانه شهر معرفی گردیده شده‌اند.

مقدمه

امروزه در برنامه‌ریزی شهری به جنبه‌های انسانی و نیاز به ارتقای کیفیت در عرصه‌ی عمومی شهرها، توجه بیشتری نسبت به قبل می‌شود. شهرها در سراسر جهان در حال بازیابی فضاهای عمومی خود هستند و آگاهی عمومی درباره نیاز به شهری با کیفیت محیطی بالا و در شان مردم، ظهور یافته است (گل، ۱۳۸۹). مردم تمایل دارند که با شهرهایشان اُخت گرفته و شادی‌ها و یا ناراحتی‌های خود را با فضاهای شهری تقسیم نمایند. انسان‌هایی که از صبح گاه تا غروب در فضاهای بسته محیط کار مشغول به فعالیت‌های روزانه بوده اند، پس از اتمام زمان کار و در زمان تاریکی شب در فضاهای شهری حضور پیدا می‌کنند تا در بخش باقی‌مانده از یک روز را به گذران اوقات فراغت و تفریح با دیگران بپردازند. از آنجایی که موضوع کیفیت همواره از دغدغه‌های طراحی شهری بوده است، حرفه‌مندان بسیاری از ابعاد مختلف در برهه‌های مختلف تاریخی با توجه به مسائل و مشکلات وقت، به بررسی کیفیت‌های واجد ارزش در شهر و فضاهای شهری پرداخته‌اند. موضوعی که تامین آن حس خوشایندی از فضا را برای شهروندان همراه داشته و به دنبال آن محیط پاسخدهی را برای مردم به همراه دارد. اهمیت این کیفیت در رشته طراحی شهری تا آنجا پیش می‌رود که این گونه بیان می‌گردد که چنانچه بنا باشد تا طراحی شهری مفید واقع گردد بایستی قادر باشد تا از راه اعتلای «کیفیت محیط کالبدی» به اعتلای «کیفیت زندگی» انسان یاری رساند (گلکار، ۱۳۷۹). از طرفی بسیاری از فعالیت‌های انسان‌ها در زمان تاریکی شب و پس از انجام کار روزانه انجام می‌گیرد و خلق محیط‌های شهری واجد کیفیت‌های طراحی شهری در زمان تاریکی موضوع اساسی می‌باشد. کیفیت‌هایی که ضامن حضور انسان‌ها در فضاهای شهری بوده و بتوانند بستری مناسب برای تعاملات بیشتر شهروندان پدید آورند. دو مولفه کیفی «ایمنی و امنیت» و «خوانایی» همانطور که همواره جزء اصلی‌ترین کیفیت‌های فضاهای شهری مطرح شده می‌باشند، در زمان تاریکی شب بسیار پررنگ می‌گردند. از یک طرف شب به ذاته با جرم و جنایت همراه بوده و همین موضوع کافی می‌باشد تا موجب کاهش حضور انسان‌ها در فضاهای شهری شود و از طرفی دیگر کاهش میزان بینایی در تاریکی، ادراک محیطی را پائین آورده و به دنبال آن تصویر ذهنی افراد از شب شهر را تحت تاثیر خود قرار داده و میزان خوانایی

مکان‌های شهری کاهش می‌دهد.

از آنجایی که کمبود امنیت، در معرض خطر بودن، ترس از قربانی شدن، استفاده از قلمرو فضای عمومی و خلق فضاهای شهری موفق را مورد تهدید قرار می‌دهد، حس اطمینان و امنیت، پیش‌نیازی اساسی برای طراحی شهری موفق محسوب می‌شود (کارمونا، ۱۳۸۸، ص ۲۳۸). مردم از خطر بیدارند، راهکارهایی به منظور احتیاط به کار می‌برند تا کمتر در معرض خطر قرار گیرند. روزنامه‌ها از جنایت خبر می‌دهند، این خبر می‌تواند به شکل غلط و یا نیمه حقیقی در تخیل عمومی باقی بماند. در برابر ترس از قربانی شدن بسیاری از مردم عمل‌های احتیاطی برای اجتناب از خطر انجام می‌دهند و یا حداقل به کارهایی دست می‌زنند تا کمتر در معرض خطر قرار گیرند. بنابراین، ترس از قربانی شدن می‌تواند موجب جدایی از برخی از فضاها شود و انسان را از قلمرو فضاهای عمومی دور سازد (کارمونا، ۱۳۸۸، ص ۲۴۱). از طرفی دیگر موضوع ادراک محیط در زمان تاریکی شب و به دنبال آن ثبت تصویر ذهنی ماندگار از شب شهر از موضوعات قابل بحث در منظر شبانه شهر می‌باشد. آگاهی نسبت به جنبه‌های ادراک محیط و توجه به آن و بالاخص ادراک و تجربه مکان یکی از ابعاد مهم و احساسی در طراحی شهری بوده و از اوایل دهه ۶۰ موضوع ادراک محیط به عنوان مبحث میان رشته‌ای مورد توجه قرار گرفته و از جهات مختلف توسعه یافته است (کارمونا، ۱۳۸۸، ص ۱۶۷). انسان‌ها در زمان تاریکی شب در فضاهای شهری حضور داشته و منظر شبانه خوانا می‌تواند به کمک نور و نورپردازی شرایطی را بوجود آورد که نه تنها تصویر ذهنی افراد شهر تضعیف نگردد، بلکه در جهت تثبیت آن نیز قدم بردارد. در مطالعه پیشرو مولفه‌های کیفی ایمنی و امنیت و خوانایی به عنوان دو مولفه کیفی از مولفه‌های اصلی منظر شبانه شهر معرفی شده و اهداف هر یک از مولفه‌ها و نقش هر یک از عناصر و اجزای منظر شبانه شهر که به کمک نور و نورپردازی می‌توانند تامین‌کننده کیفیت‌های ذکر شده می‌باشند، بیان می‌گردد.

روش تحقیق

در این مطالعه روش توصیفی - تحلیلی جهت تدوین مقاله استفاده گردیده است. بدین منظور جهت شفاف سازی متون و رسیدن به هدف اصلی مطالعه، معیارهای مولفه‌های کیفی «ایمنی و امنیت» و «خوانایی» منابع در ارتباط با

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۵۱ تابستان ۱۳۹۷
No.51 Summer 2018

منظر شهر و جایگاه آن در فرآیند طراحی شهری مطالعه و بررسی شده است. به دنبال آن جهت نیل به تالیف مولفه‌های امنیت و خوانایی در منظر شبانه شهر، متون تخصصی پیرامون منظر شبانه شهر و نورپردازی فضاهای شهری مطالعه و نمونه‌های موفق جهانی در ارتباط با این موضوع، دستاوردها و اصول اصلی آن‌ها مورد بررسی قرار گرفته است. در نهایت هدف اصلی این مطالعه که تدوین معیارهای مولفه‌های کیفی ایمنی و امنیت و خوانایی منظر شبانه و نقش هر یک از عناصر و اجزای منظر می‌باشد، در قالب جداولی جمع بندی و ارائه شده است.

ایمنی و امنیت

اصطلاح امنیت یا Security از واژه Secure گرفته شده و تعاریف لغوی این واژه عبارتست از حفاظت در مقابل خطر (امنیت عینی)، احساس ایمنی (امنیت ذهنی)، رهایی از تردید، آزادی از اضطراب و بیمناکی، و داشتن اعتماد و اطمینان موجه و مستند. (زرقانی، ۱۳۹۳، ص ۷ به نقل از ربیعی) امنیت واژه‌ای با شاخصه‌ها و ابعاد ذهنی ویژه‌ای است که به آرامش و سکینه درون و احساس رضایت از آرامش و آسایش موجود در ساخت محیط اشاره دارد. در واقع سخن در این است که هرآنچه امن متصور می‌شود، باید بتواند آرامش و فراغت ذهن را فراهم کند، به این معنی که پدیدآور احساسی در انسان باشد که او را به سوی رهایی از بیم و هراس رهنمون سازد. بر این اساس می‌توان معنای آرامش و آسایش و ایمنی را در مفهوم امنیت متصور شد (عمید، ۱۳۴۵). بر مبنای طبقه بندی نیازهای انسانی توسط مازلو نیاز به ایمنی و امنیت به عنوان دومین نیاز انسان، پس از نیازهای فیزیولوژیک قرار گرفته است. بدین معنی که پس از نیازهای فیزیولوژیک انسانی، دستیابی به این کیفیت جهت بهره مندی و احساس رضایت از زندگی، بسیار ضروری و حیاتی می‌باشد. (لنگ، ۱۳۸۱) امنیت از اساسی ترین نیازهای انسان در زندگی است به طوری که نبود آن چالشی بزرگ برای انسان‌ها و لذت بردن آن‌ها از زندگی می‌باشد. (David, 1995; 36) از طرفی دیگر امنیت، احساس آرامش و اطمینان از عدم تعرض به جان، مال و سایر حقوق انسان است. این ارزش انحصاری، یکی از ضروریات زندگی فردی و اجتماعی می‌باشد (کامیار، ۱۳۷۹، ص ۳۳). مهمترین نیازی که از نظر روحی به عنوان مهمترین هدف زندگی و جوهر سلامت روانی فرد تلقی می‌شود (فروم، ۱۳۶۰،

ص ۱۱). امنیت، شرط لازم برای حیات و زندگی شهری محسوب شده و هرچه شهرها ضریب ایمنی بالاتری داشته باشند، میزان تعاملات و مناسبات اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی بیشتر خواهد بود و بالعکس هرچه ضریب ایمنی شهرها کمتر باشد، افراد در فضای رعب و وحشت قرار گرفته و سطح مراودات و مبادلات کاهش یافته و از نظر کیفی آسیب می‌بینند. (کامران و شعاع برآبادی، ۱۳۸۹؛ ۵۵) احساس امنیت پدیده‌ای روانشناختی - اجتماعی است و دارای ابعاد گوناگون می‌باشد. این احساس ناشی از تجربه مستقیم و غیر مستقیم افراد از شرایط و اوضاع پیرامون است که افراد مختلف به صورت گوناگون آن را تجربه می‌کنند (پوراحمد، ۱۳۹۱). تامین امنیت مهمترین نیاز برای درک، شناخت و استفاده از مواهب محیط است. این نیاز از عدم احساس خطر شروع می‌شود (محمدی ده چشمه، ۱۳۹۴). ناامنی مکان‌ها و فضاهای شهری، نشاط و سلامتی را در زندگی روزمره مختل کرده و با ایجاد مانع بر سر راه رشد فرهنگی و مشارکت عمومی، هزینه زیادی را بر جامعه تحمیل می‌نماید (کامران و شعاع برآبادی، ۱۳۸۹، ص ۲۵). کمبود امنیت، در معرض خطر بودن و ترس از قربانی شدن، استفاده از قلمرو فضای عمومی و خلق فضاهای شهری موفق را مورد تهدید قرار می‌دهد (کارمونا، ۱۳۸۸). امنیت در فضاهای جغرافیایی محصول مجموع عوامل کالبدی و غیرکالبدی در کنار ویژگی‌های شخصی افراد است. در واقع احساس امنیت در هر فضا نتیجه برهم کنش مجموعه عوامل است و میزان عوامل تاثیرگذار در شرایط گوناگون متفاوت است به طور کلی برای امنیت دو بعد وجود دارد: ۱- بعد عینی که با عوامل عینی محیطی و رفتاری ارزیابی می‌شود؛ ۲- بعد ذهنی که براساس احساس امنیت از جمع درک می‌شود (سازمان جهانی بهداشت، ۱۹۹۸؛ ۲۹۷).

خوانایی

خوانایی کیفیتی از محیط است که به فضای شهری وضوح بخشیده و سبب می‌گردد که سیمای شهر بهتر به ذهن سپرده شود (بی‌نیاز و حنایی، ۱۳۹۵، ص ۱۷). همچنین خوانایی، کیفیتی که موجبات قابل درک شدن یک مکان را فراهم می‌آورد، این امر در دو سطح «فرم کالبدی و الگوهای فعالیتی» اهمیت می‌یابد و نکته قابل توجه در فضایی خوانا این است که بتوان یک مفهوم روشن و دقیق از ویژگی‌های مربوطه را در تصویر ذهنی مردم شکل داد

و یا ملاحظه نمود (بتتلی، ۱۳۹۱، صص ۱۱۳-۱۱۷). همان گونه که شکل در خوانایی واجد اهمیت می‌باشد، آگاهی از فعالیت می‌تواند گاهی مستقل از شکل نیز باشد چرا که بعضی از فعالیت‌های مهم علیرغم پایین بودن میزان نمایشی شکل آنها، قابل تصویر، شناخت و توضیح هستند و الگوی فعالیتی در این موارد می‌تواند مستقل از عناصر کالبدی، خوانایی را بوجود آورد. (حبیب، ۱۳۸۵) به‌طور کلی دیدگاه کوین لینچ در ارتباط با کیفیت نمایشی خوانایی از کامل‌ترین نظریات در این حوزه می‌باشد. وی معتقد است که می‌بایست به آسانی اجزاء شهری را شناخت و درون ذهن در قالبی به هم پیوسته و منسجم با یکدیگر ارتباط داد (لینچ ۱۳۹۰، ص ۱۲)؛ و سایر نظریات ادامه دهنده این نظریه می‌باشند. لینچ معتقد بود که خوانایی شهری متأثر از عناصر پنج‌گانه بوده و عوامل موثر بر خوانایی و وضوح بصری سیمای شهر: راه، لبه، گره، نشانه و محله می‌باشند. همچنین لینچ در کنار مفهوم خوانایی، مفهوم نمایشی را نیز مطرح می‌نماید که می‌گوید: کیفیت است در شیء که به احتمال بسیار قوی تصویری روشن در ذهن هر ناظر بوجود آورد. در واقع هنگام قرارگیری در محیط خوانا، تصویر ذهنی افراد در قالب نقشه‌های شناختی از محیط، به سهولت شکل می‌گیرد و بر این اساس افراد به هنگام حرکت در فضا به آسانی مسیریابی نموده و حس سردرگمی نخواهند داشت. همچنین آرایدن نیز خوانایی و تصویر ذهنی محیط را براساس پیچیدگی، گوناگونی، پیوستگی، سلسله مراتب و یکپارچگی بررسی می‌نماید (Eraydin, 2007).

از جمله تعاریف دیگر ارائه شده برای خوانایی، تعریف تیبالدز به عنوان «ایجاد وضوح در مکان‌ها» می‌باشد. او معتقد است که از نیازهای توسعه جدید آن است که در محیط کیفیت خوانایی وجود داشته و فضاهای پی در پی به وسیله نشانه‌های خاصی که در آنها وجود دارد به هم کمک می‌کنند. پس از تیبالدز، داندل اپلیارد و گوردون کالن نیز از حیث نشانه‌شناسی و بررسی‌های منظر عینی و ذهنی نیز در این باره شاخص‌هایی را بیان نموده‌اند و تاکید هر یک بر ادراکات فضایی و بصری در فضاهای شهری می‌باشد. از طرفی می‌بایست توجه داشت که موضوع خوانایی به تعبیر شفافیت نبوده (نقی زاده، ۱۳۸۶) و مفهوم کیفیت خوانایی متضمن قابل درک بودن و باز شناختن اجزا و عناصر شهر و حتی فضای شهری از یکدیگر در مجموعه و کلیتی منسجم و به هم پیوسته بوده به صورتی

که فرد در آن گم و سردرگم نشود. در تمامی این تعاریف خوانایی در پی ارتباطی دو جانبه بین انسان و محیط بوده که از طرفی شامل بررسی خصوصیات فیزیکی محرک یا فرستنده و نیز عوامل تاثیر گذار بر آن است و از طرف دیگر، خصوصیات روانی، یادگیری‌ها، تجربه‌ها و انگیزه‌های فرد (گیرنده و معانی ذهنی) در موقعیت‌های اجتماعی، برداشت او را شامل می‌شود. مفهومی که به دنبال درک واضح ناظر از محیط پیرامون موجب موجب ثبت نقشه تصویر ذهنی برای افراد می‌گردد.

منظر شهری

منظر شهری هنر یکپارچگی بخشیدن بصری و ساختاری به مجموعه ساختمانها، خیابان‌ها و مکان‌هایی است که محیط شهری را می‌سازند. مفاهیم منظر شهری اولین بار به وسیله گوردون کالن در مجله آرشیکتورال ریویو عنوان شد. دورنمای شهر (منظرشهر) را هر روز می‌بینیم و لذت بصری ما از شهر در گروهی وجود یک منظر شهری خوب می‌باشد. از یک منظر خوب شهری وقتی آگاه می‌شویم که آنرا به چشم ببینیم - شکل، مقیاس و زیبایی ساختمانهائی که شریک در ایجاد این منظر هستند، مورد تمجید قرار می‌دهیم - از تغییرات غیر منظره در آن پرهیز می‌کنیم و در مقابل از دست دادن ساختمانهای آشنا و ارزشمند در شهر مقاومت می‌کنیم و خطر ناشی از ترافیک که ما را از خیابان‌ها و کوچه‌ها به انزوا می‌کشاند، جایی که زمانی در آن در امنیت کامل قدم می‌زدیم، درک می‌کنیم و به دلیل این درک و حساسیت در حفظ فضای شهری در فکر اعتلای منظر شهری از وضعیت موجود به یک وضعیت برتر هستیم. گرچه منظر شهری هیچوقت کامل نبوده و نخواهد بود، ولی پهلوی هم گذاری اجزاء سازنده آن، ساختمانها، خیابان‌ها و فضاهایی که در فرم و شکل فضائی آن موثر هستند، به مثابه جمله‌ای است که دارای ساخت علمی بوده، و معنی کامل وقتی از آن استنتاج می‌شود که قواعد و ارتباط لازم بین کلمات مراعات شده باشد (طیبیان، ۱۳۷۷، مقدمه) در واقع منظر شهری، مجموعه‌ای از هماهنگی و تناسبات فیزیکی اشیاء و ساختمانها در یک شهر و تاثیر بصری آن بر روی حواس انسان را بررسی می‌کند. در ترکیب یک منظر شهری عوامل مختلفی دخالت دارند، از جمله آنها می‌توان به راههای پیاده رو، کف، موانع (آب، درختان، تغییر سطح، نرده کشی)، درختان، خطاطی روی دیوارها، تبلیغات، نرده کشی‌ها، حصارها،

نمودار ۱. نقش اجزای منظر شهر؛ ماخذ: حبیب، ۱۳۹۴

تبدیل می‌شود (پاکزاد، ۱۳۸۵، ص ۱۰۱). حس بینایی به عنوان حس غالب در این مرحله بیشترین اطلاعات را دریافت کرده و تقریباً هشتاد درصد اطلاعات دریافتی از طریق این حواس انجام می‌گیرد. (Bartenbach, 2009)

منظر شبانه شهر خودنمایانه

نور یک دست روز شرایطی را برای ناظر بوجود می‌آورد که تمامی گوشه‌ها و زوایای شهر در نظر مخاطب نمایان باشد و این مخاطب است که با حرکت در فضا، واقعیت موجود از اجزای شکل شهر را در لایه منظر به عینیت تبدیل می‌کند. در زمان تاریکی شب در انتقال پیام‌هایی که از طریق حس بینایی دریافت می‌گردید، اختلال به وجود آمده و لایه منظر شهر به کمک نور قابل ادراک می‌گردد. در این زمان فیزیک نور مشخص می‌کند که منظر شبانه شهر برای چه موضوعاتی، از چه فاصله‌ای، به چه شکلی و برای چه افرادی عینیت یافته و لایه منظر شهری با اهداف مشخص را متفاوت و با مشابه با روز خود نمایان می‌سازد. به عبارتی دیگر «منظر خودنمایانه» در زمان تاریکی با سناریوهای مختلف به صحنه تئاتری مبدل می‌گردد که اجزای و شخصیت‌های آن از طریق نور به ایفای نقش خود می‌پردازند. تئاتری که می‌تواند با سناریوهای مختلف و با نقش آفرینی متفاوت اجزای و عناصر تشکیل دهنده منظر، در شب جلوه‌های متفاوتی از خود نمایان سازد. در زمان تاریکی شب در انتقال پیام‌هایی که از طریق حس بینایی دریافت می‌گردید، اختلال به وجود آمده و لایه منظر شهر به کمک نور قابل ادراک می‌گردد. در مرحله بعد اطلاعات دریافت شده از محیط در ذهن مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و انسان براساس ماهیت وجودی خود که متشکل از تجارب، آموخته‌ها، خاطرات و طرح واره‌های ذهنی اش می‌باشد بخشی از این اطلاعات را در ذهن خود ثبت کرده، معنای معینی برای آنها به وجود می‌آورد و تصویر ذهنی خود را تشکیل می‌دهد. این تصویر ذهنی می‌تواند در منظر شبانه خودنمایانه شهر به کمک نور نسبت به تصویر روز

پله‌ها، جاده، روشنایی خیابان‌ها، دیوار، بازدارنده‌ها، نشانه‌ها، آب، تغییر سطح اشاره کرد. چینش اشکال و عناصر شهر، ساختمانها و عوامل موثر در منظر شهری فضاها و احساسهای مختلفی را در بیننده بوجود می‌آورد. فضاهایی مثل: فضاهای نیم محصور، بسته، فضای برون، فضاهای بسته تودرتو، فضاهای غیرواقعی (واهی)، فضای تعریف شده، فضاهای محصور و احساس‌هایی نظیر: بی‌پایانی، اسرار آمیز بودن، انتظار، اینجا و آنجا بودن، مالکیت، خاطره برانگیز بودن، صمیمیت.

در زمان حضور انسان در عرصه‌های عمومی، شکل شهر واقعیتی مستقل از ناظر با تمام ویژگی‌ها و اجزاء ملموس خود در ارتباط با وی قرار می‌گیرد. اجزا و ویژگی‌هایی که از طریق حواس پنجگانه انسان قابل درک بوده و بر اساس نظریه اطلاعات، محیط، واقعیتی مستقل از ناظر، فرستنده اطلاعات می‌باشد. انسان به عنوان مخاطب فضای شهری از طریق حواس پنجگانه خود بخشی از این اطلاعات را دریافت کرده و اطلاعات ارسال شده از شکل شهر شامل عناصر طبیعی، عناصر مصنوع و انسان و فعالیت‌هایش می‌باشند (حبیب، ۱۳۹۱، ص ۱۱۹). عناصر مصنوع شکل شهر شامل اقدامات کالبدی می‌باشند که انسان‌ها در دوره‌های زمانی مختلف برای تامین نیازهای خود در بستر طبیعی انجام داده‌اند و عناصر طبیعی شکل شهر عامل هویت بخش به منظر شهرها بوده و وجه تمایز منظر شهرها نسبت به یکدیگر می‌باشند. انسان و فعالیت‌هایش وجه اصلی روح بخشیدن به منظر شهرها بوده که براساس تفاوت رفتاری انسانها در فرهنگ‌های مختلف، متفاوت می‌باشد. انسان با توجه به موقعیت، زمان و توانایی‌های فیزیولوژیکی خود بخشی از این اطلاعات ارسال شده از اجزای شکل شهر را ادراک می‌کند. این پیام‌ها که توسط حواس انسان دریافت می‌گردند چنانچه معنای مشترک در ذهن انسان داشته باشند، درک شده، عینیت یافته و لایه منظر شهر را تشکیل می‌دهند. در این لایه بخشی از اطلاعات محیط به کیفیتی مستقیماً محسوس

نمودار ۲. نقش اجزای منظر شهر؛ ماخذ: حبیب، ۱۳۹۴

مولفه منظر شهری ایمن در شب هر دو موضوع ایمنی (Security) و امنیت (Safety) را در بر می‌گیرد. منظر شبانه شهر باید شرایط را فراهم آورد که انسانها در زمان حضور در عرصه عمومی در برابر مزاحمت‌های دیگران امنیت داشته باشند و از طرفی دیگر فضای شرایطی را برای استفاده کنندگان خود به وجود آورد که ویژگی‌های بیولوژیکی انسان، فعالیت‌هایش را تحت تاثیر تاریکی شب قرار نداده و انسانها بدون حس استرس و ترس در فضا حضور پیدا کنند.

منظر شبانه ایمن موجب حضور پرنگ انسانها در فضاهای شهری شده و به دنبال آن میزان ایمنی و امنیت افزایش پیدا می‌کند. ناامنی مکانها و فضاهای عمومی، نشاط و سلامتی را در زندگی روزمره مختل می‌کند و ایجاد مانع برسرراه رشد فرهنگی و مشارکت عمومی، هزینه‌های زیادی را بر جامعه تحمیل می‌کند (افتخاری، ۱۳۸۱، ص ۸). هزینه‌هایی که در منظر شبانه ایمن نه تنها از بین رفته بلکه حضور بیشتر انسانها موجب رونق اقتصادی بیشتر می‌شود. لاپیدوس بیان می‌کند انسانها مانند پشه هستند و هر کجا که نوری باشد به سمت آن هجوم می‌برند بدون اینکه بدانند چرا! چه بخواهیم و چه نخواهیم به سمت روشنایی می‌رویم و نور ما را به خود جذب می‌کند (علوی به نقل از لاپیدوس). حضور انسانها در فضا و دنبال آن امکان نظارت بر رفتار یکدیگر بواسطه نورپردازی مناسب بستر را برای انجام فعالیت‌های شامگاهی فراهم کرده و دنبال آن موجب سرزندگی فضاهای شهری می‌شود. منظر شبانه ایمن امکان قرائت واضح فضا را برای استفاده کنندگان آن فراهم آورده و به دنبال آن حضور افراد در عرصه عمومی افزایش می‌یابد. نورپردازی مناسب فضاها در شب در کاهش جرایم و حوادثی مانند تصادفات، سرقت، تجاوزهای جنسی، زورگیری، آسیب‌های جسمی و سایر جرم‌هایی که در تاریکی اتفاق می‌افتد بسیار موثر می‌باشد (Licht, 2002). در منظر شبانه ایمن نورپردازی

خود، قوی تر شده و ذهنیت منسجم تری را برای افراد از شکل شهر تشکیل دهد (حبیب، ۱۳۹۴). اجزای اصلی تشکیل‌دهنده منظر شهر که در زمانی روشنایی روز تماماً قابل رویت بوده و موقعیت ناظر نسبت به این عناصر لایه منظر را به وجود می‌آورد، در تاریکی شب که قوه بینایی قادر به رویت واضح آنها نبوده از لایه منظر حذف شده و منظر خودنمایانه مشخص می‌کند کدام یک از این موضوعات منظر، به چه میزان و از چه فاصله‌ای نسبت به ناظر قابل رویت باشند و تصویرهای متفاوتی را از خود به وجود آورند.

منظر شبانه ایمن

آنچه موجب اهمیت موضوع ایمنی منظر شبانه شهرها می‌باشد، تفاوت ماهیت روز با شب بوده و دنبال آن مجموعه‌ای قدرتمند از هنجارهای فرهنگی و نظریات که پیرامون شهر در شب مطرح می‌گردد. نیازی که مازلو در سطوح پایین هرم خود آن را بیان کرده و تامین نیازهای سطوح بالاتر را در گروهی تامین حداقل این نیاز برای انسانها می‌داند. یکی از حس‌هایی که درباره شب وجود دارد آن است که شهر در شب هنگام فی ذاته بد می‌باشد و این موضوع زمانی اهمیت پیدا می‌کند که شب محلی برای تفریح و همچنین مامنی تاریک برای خشونت است. بنابراین این حس که شاید (در بعضی از جوامع) بی‌منطق نیز باشد، فضاهای شهری در شب را برای گروه‌های خاص مانند خانواده‌ها، بانوان، سالمندان و کودکان غیرقابل استفاده می‌کند (Jarvis, 2012). مهمترین عامل محیطی موثر در کاهش احساس امنیت و ایمنی در فضای شهری مساله نور است؛ در حقیقت، عدم اطلاع از محیط همواره یکی از مهمترین منابع تولید نگرانی و ترس برای انسان محسوب می‌شود. نمونه بارز این امر را می‌توان در حس ناخودآگاه ترس از تاریکی مشاهده نمود که از کودکان تا بزرگسالان کم و زیاد وجود دارد (اعتمادی فر، ۱۳۸۸).

می‌بایست برابری و استفاده آزاد از شهر را برای تمامی شهروندان صرف نظر از جایگاه اجتماعی و یا شرایط فیزیکی آنها تضمین نماید (Luci, 2007). پیشرفت تکنولوژی و اختراع انواع لامپ‌ها شرایطی را بوجود آورده که محدودیت‌های زمانی گذشته از میان رفته و انسانها می‌توانند بوسیله ی نور در تاریکی شب ادامه حیات اجتماعی خود را داشته باشند. ولی این موضوع به معنی پر نور کردن فضا جهت استفاده ایمن افراد از محیط نمی باشد. اشتباهی که در بسیاری از طرح‌های شهری گریبانگیر فضاهای شهری شده و نتوانسته اند جوابگو نیاز افراد در زمان تاریکی باشد. در منظر شبانه ایمن کیفیت نور مدنظر می‌باشد نه کمیت آن. استفاده بیش از حد از نور می‌تواند تأثیراتی مانند خیرگی و اختلال در دید داشته باشد که خود موجب بالارفتن امکان حادثه شده و همچنین موجب تاریک به نظر رسیدن فضاهای مجاور آن و بوجود آوردن امکانی برای انجام جرم می‌شود.

عناصر مصنوع در منظر شبانه ایمن

اهمیت امکان حضور انسان در مسیرها به واسطه تامین حس ایمنی و امنیت تا آنجا می‌باشد که بسیاری از حرفه‌مندان از روشنایی در زمان شب مشابه با نور روز و محاسبه دقیق کمی نور در این فضاها صحبت کرده اند. کالن امکان تامین ایمنی را بوسیله روشنایی کامل مسیرها و نبودن نقطه کور در شب و تقلید از نور روز می‌داند و بیان می‌کند که این ویژگی نیازمند مهندسين برق و محاسبه میزان روشنایی مورد نیاز می‌باشد (کالن، ۱۳۷۷). عناصر مصنوع در منظر شبانه ایمن شرایطی را بوجود می‌آورند که اطلاعات بصری برای عابرین پیاده و رانندگان به راحتی قابل قرائت باشد و به دنبال آن استفاده کنندگان فضا بتوانند استفاده لذت بخش و ایمن از فضا داشته باشند (William.M.C.Lam, 1965). مسیرها مهم‌ترین نقش را در تامین منظر شبانه ایمن بر عهده دارند. راه‌ها بایستی شرایطی را بوجود آورند که همانطور که حرکت سواره‌ها ایمن انجام می‌پذیرد، عابرین پیاده نیز حرکت ایمن در کنار یکدیگر و همچنین ایمنی حرکت درمقابل سواره‌ها را داشته باشند. نقش پیاده راه‌ها در ایجاد منظر شبانه ایمن در ساختار شهرها بسیار واجد ارزش می‌باشد. پیاده راه‌ها نقش اساسی در شکل‌گیری خاطره جمعی افراد در شب دارند. (حبیبی، ۱۳۸۸) لذا چنانچه منظر شبانه پیاده راه‌ها ایمن باشد انسانها در آنها حضور پیدا کرده و موجب حیات

شهری و زندگی مدنی و به دنبال آن خاطره جمعی از حضور در فضا می‌گردند.

نور پردازی ساختار فضاهای همگانی در شهرها می‌بایست منظر ایمن و یکپارچه‌ای را در اختیار استفاده کنندگان از فضا قرار دهد. منظری که حرکت در توالی سکانس‌های آن همواره با حس ایمنی انجام پذیرد و هیچ سکانشی در این بین خدشه‌ای در میزان امنیت افراد وارد نکند. چرا که یک سکانس هر چند کوتاه می‌تواند ایمنی در ساختار کل منظر شبانه را با مشکل مواجه کند. محیط روشن شده شهری در منظر شبانه ایمن پیوستگی و تداوم مشخص را نشان داده و در این ساختار، فضاهایی که به وسیله ریز فضاهای جزیره‌ای و جدا از هم روشن شده اند در معرض خطر قرار دارند. چرا که در غیر این صورت حرکت چشم از نقطه‌ای به نقطه‌ای دیگر از قلم افتاده و مسیر دید بیننده هیچ نقطه آسایشی برای سکون نخواهد داشت (Bartenbach, 2009). موضوع مورد اهمیت دیگر در این راستا نقش بدنه‌های شهری در امنیت حرکت عابرین پیاده است. از آنجایی که در طرح‌های نور پردازی موضوع مورد توجه عموماً با اولویت حرکت ایمن سواره در ساعات تاریکی می‌باشد، در خیابان‌های شهری در ساعات پس از تعطیلی مغازه‌ها، بدنه‌های فعال و ویتترین‌های روشن خاموش شده و این موضوع موجب کاهش ایمنی برای پیاده می‌گردد. موضوعی که یان گل از آن در زمان بستن کرکره‌های فلزی با عنوان «تونل‌های غیرجذاب» یاد می‌کند (گل، ۱۳۷۸). پارک‌ها و لکه‌های سبز شکل گرفته و آراسته شده توسط انسان‌ها از موضوعات دیگر مورد توجه در منظر شبانه ایمن می‌باشد. این فضاها که به صورت پارک‌های تجمعی و یا پارک‌های خطی شکل گرفته‌اند، باید شرایطی را در زمان تاریکی به وجود آورند تا انسان‌ها بتوانند ایمن و بدون هراس از آنها گذر کنند. اهمیت این فضاها زمانی بیشتر می‌شود که این گونه پارک‌ها در ساختار استخوان بندی فضاهای همگانی قرار گرفته و انسان‌ها در هنگام پرسه زدن‌های شبانگاهی نیازمند عبور از این فضاها هستند. عمق‌های تاریک به وجود آمده در این فضاها موجب حس ترس در انسان شده و حضور افراد را در کل ساختار با مشکل مواجه کرده و یا بعضاً موجب تغییر مسیر حرکت و طولانی شدن راه و به دنبال آن جلوگیری از حضور افراد پیاده می‌گردد.

تصویر ۲. حضور انسانها در کنار عناصر طبیعی شهر در منظر شبانه ایمن (URL۲)

فعالیت‌های انسانی در منظر شبانه ایمن

یان گل در تعریف خود از شهر ۲۴ ساعته (24-hour city) و فعالیت‌های شامگاهی (evening activity) شرط اساسی برای سرزندگی و حضور افراد در فضاهای شهری را ادراک ایمنی توسط مردم می‌داند (گل، ۱۳۸۹). امتداد فعالیت روز انسانها در شب از طریق خلق منظر شبانه ایمن تامین شده و نورپردازی مناسب امکانی را به وجود می‌آورد که انسانها بتوانند یکدیگر را مشاهده کنند و نورپردازی مناسب بایستی امکان دیده شدن صورت انسانها از فاصله ۴ متری را میسر سازد (Bartenbach, 2009). و به دنبال آن امکان تعاملات اجتماعی در شب و در زمان تاریکی میسر می‌گردد. نیازی که بخشی از آنها در روشنایی روز تامین شده و در مرحله گذر به تاریکی نیز تشویق و ترغیب می‌گردد. منظر شبانه ایمن موجب طولانی شدن روشنایی روز و توالی زمانی فعالیت‌ها شده و امکان ادامه حضور انسان در فضاهای شهری را مهیا می‌سازد. نورپردازی مناسب فضاهای شهری علاوه بر آنکه به جنبه تزئینی محیط تاکید دارند موجب افزایش حیات زندگی شهری شده و به دنبال آن حضور انسانها در فضا را افزایش داده و امکان طراحی رویداد و خاطره ساز شدن فضا را دارا می‌باشند. از طرفی دیگر به شهروندان و سایر استفاده کنندگان فضا امکان می‌دهد که نظارت غیر رسمی بر رفتارهای یکدیگر داشته باشند و به دنبال آن امنیت فضا افزایش می‌یابد. این توالی زمانی در کنار توالی قضایی موجب سرزندگی فضاهای شهری می‌گردد (علوی، ۱۳۸۹). نورپردازی مناسب فضاهای شهری، امکان انجام فعالیت‌های ویژه برای شهرهای خاص را تشویق می‌نماید. شهرهایی که به دلیل کارکرد ویژه خود نیازمند حضور افراد

عناصر طبیعی در منظر شبانه ایمن

تامین منظر شبانه ایمن برای عناصر طبیعی و غیر مصنوعی شهرها می‌تواند شرایطی را به وجود آورد که همانطور که این عناصر در روز به راحتی توسط انسانها درک و مورد استفاده قرار می‌گیرند در شب و در زمان تاریکی نیز با حضور ایمن انسانها درک شده و وجه تمایز یک شهر با سایر شهرها و عامل شکل‌گیری نقش ویژه برای آن شهر در ذهن افراد شوند. در نقطه مقابل آن عدم وجود ایمنی و امنیت برای حضور افراد در کنار این عناصر و یا در بستر آنها می‌تواند تصویر ذهنی شکل گرفته از روز آنها را در ذهن افراد تضعیف نماید. تامین منظر شبانه ایمن در کنار توده‌های آبی در شهرها یکی از موضوعات مورد توجه می‌باشد. فضاهایی که با موقعیتی مانند شهرهای ساحلی و یا در کنار مسیرهای آبی شکل گرفته و نیازمند حضور ایمن و بدون ترس انسانها در زمان تاریکی هستند. این گونه فضاها می‌توانند از نوع پل‌ها و یا اسکله‌ها و یا حتی مسیرهای تفریحی و یا پارک‌های خطی شکل گرفته در کنار آب باشند. در بعضی از شهرها شاهد قرارگیری عوامل غیر مصنوعی متمایزی در داخل بافت شهری هستیم. تپه‌ها یا دره‌ها و یا حتی جنگل‌هایی که در بطن شهرها وجود داشته و پهنه متفاوتی از شکل شهر را به خود اختصاص داده اند. همان طور که این فضاها در روز، بستری ایمن برای حضور افراد را به وجود آورده اند چنانچه نیازمند حضور افراد در شب باشند می‌بایست در زمان تاریکی نیز واجد منظر، ایمن باشند. این موضوع زمانی اهمیت می‌یابد که این گونه فضاها در ساختار استخوان بندی فضاهای همگانی شهر قرار گرفته و ضامن حیات قسمتی از شهر می‌باشند.

نمودار ۲. نقش اجزای منظر شهر؛ ماخذ: حبیب، ۱۳۹۴

تصاویر ۳ و ۴. رویت فعالیت ها در منظر شبانه ایمن و نظارت افراد بر یکدیگر URL ۳

آن آشنایی با محیط و احساس امنیت در آن فراهم گردد (نقی زاده، ۱۳۸۶).

برای حصول کیفیت خوانایی در منظر شبانه شهرها علاوه بر وجود آوردن بستری جهت افزایش ادراک انسان از محیط با واسطه کیفیت مناسب نورپردازی (نه به معنی کمیت زیاد)، با استفاده از امکان پتانسیل نورپردازی و درخشندگی نقاط کانون عناصر ساختار منظر شهری می توان موجب هدایت افراد در فضاهای شهری شده و امکانی بوجود آورد تا اقراذ غریبه بتوانند جهت یابی مناسبی در انتخاب مسیرهای خود داشته باشند (Casciani, 2012). شناسایی و درک این نقاط کانونی و به دنبال آن پیوستگی و ارتباط آنها توسط ناظر موجب شکل گیری تصویر ذهنی کلی از ساختار محدوده شده و خوانایی منظر شبانه شهر می گردد (Bartenbach, 2009). و یا به تعبیر لینچ شهری که دارای نمادهایی آشکار و با وضوح کامل باشد، بدین تعبیر به نظر خوانا و مشخص می رسد، چنین شهری چشم و گوش را به توجه بیشتر دعوت می کند و افراد را به جانب خود می خواند. (علیمردانی به نقل از دینداری، ۱۳۹۵) در نقطه مقابل آن ایجاد تضاد در روشنایی عناصر منظر شهری موجب سردرگمی در فضا و کاهش خوانایی می شود. خلق منظر شبانه شهری خوانا محصول نورپردازی موفق بوده و ارتباط عناصر موجود با تئوری سیمای شهر کوین لینچ را محصول نورپردازی موفق می باشد (Licht, 2002). به عبارتی عناصری از شهر که افراد آن را در نور روز به خوبی درک می کنند و موجب تشکیل تصویر ذهنی از شهر می شوند می بایست با تاکیدات نوری در منظر خودنمایانه نیز درک شده و مهر محکمی بر تصویر ذهنی افراد از شهر زنند.

با فعالیت های متفاوتی در زمان شب نسبت به سایر شهرها هستند. منظر شبانه ایمن می تواند حضور افراد و پرسه زدن شبانه توریست ها را در شهرهای توریستی افزایش داده و یا در نقطه مقابل آن با عدم تامین ایمنی و امنیت، از حضور افراد در ساعات تاریکی جلوگیری کند. منظر شبانه ایمن می تواند امکان حضور و رفت و آمد انسانها را برای انجام مراسم مذهبی در هر ساعت از شبانه روز در شهرهای زیارتی بالا برده و یا بالعکس حضور آنها و انجام مراسم مذهبی را فقط در ساعات محدود و روشنایی روز امکان پذیر سازد. در کنار حضور افراد در عرصه های همگانی در شب رونق اقتصادی افزایش یافته و میزان جلب توریست نیز بالا می رود که این موضوع پیوستگی اجتماعی را ارتقاء داده و موجب پیشرفت اقتصادی شهرها می شود (Jarvis, 2012).

منظر شبانه خوانا

اهمیت خوانایی شهر زمانی در شب پر رنگ می شود که بدانیم تاریکی شب قدرت ارتباط انسان از طریق حس بینایی را کاهش و بدنبال آن میزان ادراک پایین بوده و خوانایی مکان های شهری تقلیل می یابد. این موضوع خصوصاً برای افراد غریبه مسئله ساز بوده و امکان جهت یابی آنها را در شب سخت می کند. انسانها در زمان تاریکی شب تجربه دوم خود را از عرصه های عمومی با پرسه زدن و حضور در فضا شروع می کنند. همان طور که افراد در نور روشن روز محیط خود را درک می کنند، تاریکی شب نیز نبایستی تجربه دوم آنها از محیط های شهری را با ادراک نا مناسب و ناخوانا از شهر همراه کند. خوانایی موجب می گردد که امکان جهت یابی و توان تعیین مسیر و هدف فراهم شده و درک مکان حضور و رابطه و موقعیت آن مکان با سایر مکان ها و با کل شهر بوجود آمده و بدنبال

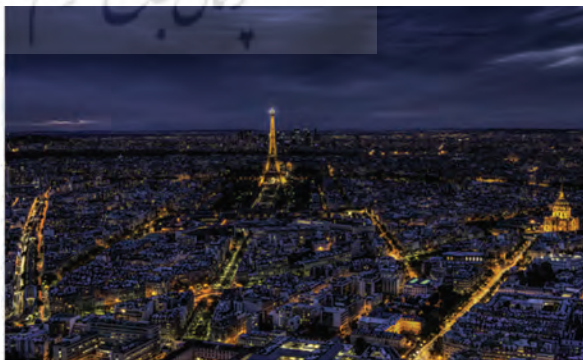
عناصر مصنوع در منظر شبانه خوانا

در زمان حضور در فضا، اولین مکان‌هایی که درک می‌شوند ورودی‌ها می‌باشند. ورودی‌ها امکان نفوذ پذیری به شهرها و مکان‌های شهری را بوجود آورده و به دلیل اینکه اولین برخورد انسان با فضای مورد نظر می‌باشند می‌توانند تصویر ذهنی مطلوبی را از خود شکل داده و به تعبیری نمایانگر نقش ویژه (کاراکتر) از شهر یا مکان هایش باشند. به همین منظور نورپردازی مناسب ورودی‌های شهر بسیار با اهمیت بوده و چنانچه راه‌های ورودی به شهر به شکل مناسبی نورپردازی شوند می‌توانند در عین سادگی همچون دروازه‌ای برای ورود به شهر نقش مهمی در ذهن بازدیدکنندگان شهر ایفا کنند (Licht, 2010). تشخیص استخوان بندی فضاهای همگانی و نقش و جایگاه آن‌ها در منظر شبانه شهر موضوع مورد توجه دیگر می‌باشد. این فضاها که نقش حیاتی برای شهرها دارند و زندگی اجتماعی شهر در آنها رونق دارد در ذهن افراد ساختاری منسجم را ثبت کرده و موجب خوانایی در مقیاس کلان شهری می‌گردند. این مسیرها که در تصویر ذهنی افراد در نخستین رده‌ها قرار می‌گیرند، در منظر شبانه ساختاری هماهنگ داشته و تصویری منسجم را بوجود می‌آورند. در کنار این فضاها مسیرهای ثانویه (secondary) در ساختار شهر مورد توجه می‌باشند. نوع نورپردازی این خیابان‌ها که میزان روشنایی آنها کمتر از استخوان بندی اصلی می‌باشد، باید با محوریت نورپردازی مکان‌های خاص و قانونی با تاکید بر هویت محلی انجام گرفته و پیوستگی نقاط قانونی و تعامل آنها در منظر شبانه قابل ادراک باشد (Bar-tenbach, 2009).

تأکید بر نشانه‌های کالبدی و عملکردی شهر در

منظر خودنمایانه از ملزومات منظر شبانه خوانا می‌باشد. نورپردازی خاص برای ساختمان‌ها و اجزاء کالبدی شاخص شهر در منظر شبانه خوانا در کریدورهای بصری و خطوط اصلی دید موجب خوانایی فضاهای شهری می‌شود. نمایان ساختن کامل میراث فرهنگی و تاریخی محصول این مرحله بوده و راه رسیدن به مقصد می‌باشد. از طرفی دیگر وضوح کارکردی برای فعالیت‌های شهر عامل دیگر خوانایی در منظر شبانه شهرها هستند. کاربری‌هایی که در روز نقش کارکردی داشته و در شب نقش آرایه‌های تزئینی را دارند (حبیبی، ۱۳۸۸). این کاربری‌ها همانطور که در روز به واسطه فعالیت خاصی که دارا می‌باشند عامل خوانایی هستند در شب و زمان خاموش شدن فعالیتشان، به کمک نور نمایان گشته و با تأکیدات آرایشی - تزئینی، تصویر ذهنی روز خود را تثبیت می‌نمایند. وضوح کارکردی روز این ساختمان‌ها با شب آن نیز هماهنگ بوده و استفاده از نورپردازی نباید جلوه دیگری از فعالیت، مغایر با فعالیتی که در روز دارا می‌باشند را رقم زند. انتخاب رنگ مناسب نور وابسته به فرهنگ ها و عملکردهای مختلف متأثر از این موضوع بوده و استفاده از رنگی که در فرهنگ مردم تعریف خاص برای فعالیت ویژه‌ای داشته باشد می‌تواند بر نقش آن فعالیت و وضوح کارکردی آن موثر باشد. عناصر مصنوع که نقش لبه را در شهر ایفا می‌کنند موضوع دیگر نورپردازی در منظر شبانه خوانا هستند. عناصری که موجب تقسیم و وجود مرز در شهرها می‌شوند. نورپردازی پل‌ها به عنوان لبه‌های قوی شهری توصیه شده و استفاده از نورهای ال ای دی LED انقلابی در نورپردازی این نوع سازه‌ها می‌باشد (Licht, 2002).

گره‌های شهری از موضوعات دیگر لینچ در ایجاد

تصویر شماره ۵: تأکید بر نشانه‌های شهری در منظر شبانه خوانا (URL4) تصویر شماره ۶: پیوستگی در استخوانبندی فضاهای همگانی در منظر شبانه خوانا (URL5)

ابتدای تولد شهر حضور داشته و نسل به نسل بدون تغییر مکانی، شاهد تغییرات شهر بوده اند. این عناصر می‌توانند در هر پنج موضوع لینچ نمود پیدا کرده و موجب خوانایی شهر شوند. یک توپوگرافی خاص در یک شهر می‌تواند نقش نشانه‌ای برای شهر داشته باشد و در بطن منظر شبانه بوسیله نورپردازی عینیت یابد. یک رودخانه و مسیر آب در یک شهر و یا یک دره با بستری برای فعالیت انسانها در داخل شهر نیز نقش لبه داشته و هر کدام از این فضاها یا مکان‌های پیرامون آنها مسیرهای خوانا در ذهن شهروندان می‌باشند. یک پهنه از شهر می‌تواند با یک ویژگی طبیعی خاص مثل پارک جنگل‌ها و یا توپوگرافی‌های داخل شهر، پهنه (حوزه) مستقل را به خود اختصاص دهد و هر کدام از این موضوعات می‌توانند بستری بر انجام فعالیت‌های اجتماعی و پاتوق‌هایی برای حضور افراد و گپ زدن بوده و به عنوان گره‌های شهری نقش ایفا کنند.

انسان و فعالیت هایش در منظر شبانه خوانا

انسانها بواسطه حضور خود در فضاهای شهری موجب حضور سایرین و بالا رفتن غنای محیط می‌گردند. انسانها به ذاته دوست دارند اجتماعی زندگی کنند و این اجتماعی زندگی کردن آنها ضامن حیات شهری آنها نیز شده است (پاکزاد، ۱۳۸۸). دیدن حضور انسانها و انجام فعالیت‌های مختلف جذب سایرین را به همراه داشته و حتی موجب ترغیب در انجام فعالیت‌های سایرین بصورت گروهی می‌شود. تاریکی زمان شب نباید شرایطی را بوجود آورد که انسانها از دیدن فعالیت‌های هم باز مانند. ملاحظه فعالیت‌های اجتماعی افراد موجب جذب و مشارکت شهروندان در آن فعالیت‌ها شده و بدنبال آن تصویر ذهنی قوی از آن فضا شکل گرفته و تضمین کیفیت خوانایی از مکان‌های شهری می‌گردد. انجام این فعالیت‌ها می‌تواند همیشگی برای مکان خاص باشد و یا اینکه به یکباره و خودجوشانه انجام گیرد و شرکت در این فعالیت می‌تواند به صورت ذهنی و یا بصورت فیزیکی اتفاق افتد. منظر شبانه خوانا شرایطی را بوجود می‌آورد تا علاوه بر اینکه این فعالیت‌ها قابل رویت هستند، امکان پیوستن به آنها نیز مهیا بوده و بدنبال آن تصویر ذهنی قوی برای فرد نقش می‌بندد. دیده شدن این فعالیت‌ها به معنی پرنور کردن فضا جهت انجام فعالیت نبوده کیفیت نور در فضا است که می‌تواند نوع فعالیت را در طیف‌های مختلف آن سازمان دهد. فضاهای شهری خالی از انسانها در زمان تاریکی

تصویر ذهنی خوانا از شهر می‌باشد. مکان‌هایی که طیف وسیعی از فلکه‌ها تا میداین و تقاطع‌ها در بر می‌گیرند (بتلی، ۱۳۸۲). این فضاها که گاه نقش ترافیکی آنها بالاتر بوده و گاه نقش اجتماعی، در ساختار ذهنی مردم جایگاه ویژه‌ای داشته و از موضوعات اصلی منظر شبانه خوانا می‌باشند. میداین شهری بسته به کارکردی که دارند منظر متفاوتی را در شب به خود اختصاص می‌دهند. یک میدان می‌تواند محلی برای ملاقات و کپ زدن بوده و یا اینکه مکانی برای کسب و کار و یا محلی برای رویدادهای فرهنگی و یا صحنه‌ای برای نمایش تاریخ یک ملت باشد. از طرفی میدان می‌تواند یک قطب ارتباطی مانند فلکه‌ها باشد. هرکدام از این فضاها نیازمند نوع خاصی از نورپردازی و منظر شهر است و نوع نورپردازی هرکدام از این‌ها وابسته به نقش و کارکرد خود میدان است (Licht, 2002). میدانی که برای نمایش تاریخ یک ملت است تاکیدات نورپردازی بر جداره‌های تاریخی آن بوده و میدانی که کارکرد اصلی آن فعالیت‌های اجتماعی است تاکید نور پردازی بر محل قرارگاه‌های رفتاری می‌باشد. از طرفی دیگر میدانی که نقش ترافیکی در شهر دارد در زمان تاریکی نیز نقش مفصلی خود را حفظ کرده و فارغ از جداره‌های گره، تاکید نور پردازی بر وضوح عملکردی و حرکت بی خطر باشد. پهنه (محله) و نقش آن در تصویر ذهنی افراد از شهر موضوع دیگر مورد توجه در منظر شبانه خوانا می‌باشد. محدوده‌هایی داخل شهر که نقش ویژه (کاراکتر) و شخصیت منحصر به فردی نسبت به سایر مناطق شهری داشته و به طور جداگانه مورد ادراک قرار می‌گیرند. این پهنه‌ها همان‌طور که در زمان روز، منظر شهری متفاوتی را دارا می‌باشند در منظر شبانه نیز حافظ هویت متمایز و نقش ویژه خود بوده و نورپردازی آنها باید با تاکید بر نقش ویژه این فضاها و عملکرد اصلی آنها باشد (Bartenbach, 2009).

عناصر طبیعی در منظر شبانه خوانا

همانطور که منظر شبانه خوانا به میراث فرهنگی و تاریخی خود احترام می‌گذارد، برای ایجاد تصویر ذهنی خوانا از شهر، منظر خودنمایانه نیز می‌باید به میراث طبیعی خود پایبند بوده و آن را جزئی از میراث تاریخی و فرهنگی شهر بداند. عناصر طبیعی شهر که عامل اصلی شکل‌گیری شهرها و یا بستر و عامل جهت دهنده به رشد شهر بوده، از

جدول ۱. جمع بندی اهداف و معیارهای منظر شبانه ایمن و نقش اجزای آن؛ ماخذ: نگارندگان

مؤلفه	نقش هر یک از عناصر منظر		
	اهداف اصلی مؤلفه کیفی	عناصر مصنوعی در منظر شبانه	عناصر طبیعی در منظر شبانه
منظر شبانه ایمن	<p>دو موضوع را شامل می شود:</p> <p>۱ - امنیت در برابر مزاحمت سایرین و کاهش جرم (security)</p> <p>۲ - ایمنی در برابر محیط با توجه به فیزیولوژی انسان و تاریکی (safty)</p> <ul style="list-style-type: none"> امکان حیات اجتماعی در شب بدون توجه به محدودیت های زمان در منظر شبانه ایمن و کاهش حوادث ادامه سکانس های فعالیتی در سکانس های زمانی در منظر شبانه ایمن کیفیت نور مهم است نه کمیت آن بالا بردن ادراک توسط حس بینایی و بدنبال آن حس ایمنی و حضور بیشتر امکان قرائت فضا و به دنبال آن حضور بیشتر افراد 	<ul style="list-style-type: none"> مسیرها مهمترین نقش را دارند تقلید از نور روز در مسیرهای سواره و نبودن نقطه کور ایمنی سواره در برابر سواره در مسیرها ایمنی پیاده در برابر سواره در مسیرها ایمنی پیاده در برابر پیاده در مسیرها ایمنی در تمام سکانس های فضایی و احساس پیوستگی ادراکی در ساختار فضا های همگانی نقش بدنه ها خصوصا همکف و وترین ها در تامین امنیت و ایمنی پیاده نقش پارک های تجهیز شده که در ساختار استخوانبندی فضاهای همگانی قرار گرفته اند. تأکید بر نورپردازی مسیرهای پیاده و تثبیت تصویر ذهنی قوی از آنها نورپردازی عملکردی فضا های مجاور عناصر تاریخی که فاقد فعالیت هستند. (علاوه بر خرد عنصر) 	<ul style="list-style-type: none"> امکان زندگی شبانه در بستر یا حاشیه عناصر هویت طبیعی تأمین امنیت در فضاهای مجاور توده های آبی (پل ها، اسکله ها، رودخانه های دائمی و فصلی) تجهیز و نورپردازی مناسب برای روده های فصلی در تمام فصول سال توپوگرافی یا جنگل های داخل شهر و ساختار استخوانبندی فضاهای همگانی قرار گرفته اند تجهیز شوند.
	<ul style="list-style-type: none"> امکان دیدن چهره انسان ها و فعالیتهايش در منظر شبانه ایمن تأمین کیفیت سر زندگی تشویق، ترغیب و تأمین فعالیت های شبانه امکان طراحی رویداد و خاطره ساز شدن فضا نظارت غیر رسمی افراد بر رفتار یکدیگر امکان انجام فعالیتهاى خاص شهرها در زمانهای مختلف شبانه روز افزایش جلب توریست در منظر شبانه ایمن و رونق اقتصادی بالاتر شهر و بدنبال آن توسعه شهری 		

جدول ۲. جمع بندی اهداف و معیارهای منظر شبانه خوانا و نقش اجزای آن؛ ماخذ: نگارندگان

مؤلفه	نقش هر یک از عناصر منظر		
	اهداف اصلی مؤلفه کیفی	عناصر مصنوعی در منظر شبانه	عناصر طبیعی در منظر شبانه
منظر شبانه خوانا	<ul style="list-style-type: none"> ممانعت از ادراک ضعیف در تجربه دوم انسان در زمان تاریکی به دلیل ضعیف شدن حس بینایی امکان جهت یابی برای غریبه ها بوسیله نور و درخشندگی نقاط کانونی جلوگیری از کنتراست در روشنایی عناصر منظر و ایجاد سردرگمی ایجاد ارتباط در روشنایی عناصر منظر و توری سیمای شهر لیدج تثبیت و تقویت منظر ذهنی درک شده روز با استفاده از نورپردازی موفق عناصر منظر شبانه تقویت و تثبیت حس مکان در منظر شبانه خوانا 	<ul style="list-style-type: none"> نورپردازی مناسب ورودی های شهر و حوزه های ویژه شهری و معرفی نقش ویژه شهر در بدو ورود و ایجاد تصویر ذهنی متفاوت ایجاد ساختاری هماهنگ برای استخوانبندی فضاهای همگانی در منظر شبانه سطح روشنایی کمتر برای مسیرهای ثانویه و نورپردازی با تأکید بر محوریت مکان های خاص و نقاط کانونی با حفظ هویت محلی. تأکید بر نشانه های شهری بوسیله نور جهت سازی بصری به نشانه های کالبدی وضوح کارکردی نشانه های فعالیتی در شب و هماهنگی با فعالیت روز آنها با رنگ نور متناسب با عملکرد و فرهنگ مردم نورپردازی تأکیدی بر لبه های شهری نورپردازی گره ها متناسب با کارکرد آنها (اجتماعی، تفریحی و ...) شناسایی پهنه ها مستقل در شهر و تأمین منظر شبانه متفاوت برای آنها منطبق با نقش ویژه آنها 	<ul style="list-style-type: none"> تأکید بر میراث و هویت طبیعی شهر در منظر شبانه
	<ul style="list-style-type: none"> تأکید بر فعالیت انسان ها در شب و امکان دیدن فعالیت ها توسط افراد و بدنبال آن مشارکت فیزیکی و یا ذهنی در فعالیت ها و ایجاد تصویر ذهنی از فضا کیفیت مناسب نور برای انجام انواع فعالیت های مختلف در قرارگاه های رفتاری با سطوح مختلف روشنایی متناسب با نوع فعالیت 		

شب، هر چقدر هم که معیارهای طراحانه و معمارانه دارا باشند، جایگاه قوی در تصویر ذهنی افراد نخواهند داشت.

نتیجه گیری و جمع بندی

ایمنی و خوانایی دوتا از مولفه های کیفی اصلی منظر شبانه شهر می باشند. عناصر و اجزاء تشکیل دهنده منظر شبانه شهر شامل عناصر مصنوع، عناصر طبیعی و انسان و فعالیت هایش هرکدام می توانند به کمک نور و نورپردازی شرایطی را بوجود آورند که از یک طرف امنیت و ایمنی انسان ها در زمان تاریکی شب و پرسه های شبانگانه تامین گردد و از طرفی دیگر با امکان قرائت مناسب فضا و تامین خوانایی برای شهر تصویر ذهنی مطلوبی را از شب شهر در ذهن افراد ثبت نمایند. در جدول ذیل اهداف و معیارهای اصلی مولفه های کیفی ایمنی و خوانایی و نقش هر یک از اجزاء و عناصر تشکیل دهنده منظر شبانه در این مولفه ها به صورت خلاصه بیان گردیده است.

منابع و مآخذ

۱. افتخاری، اصغر، (۱۳۸۱)، ساختار و تاویل امنیت، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال پنجم، شماره ۱.
۲. اعتمادی فر، سید احسان، (۱۳۸۷)، نقش روشنائی شهری و طراحی نورپردازی در امنیت شهر تهران (با تأکید بر اصول صحیح نورپردازی در مناظر شهری)، دومین همایش جامعه ایمن شهر تهران، شهرداری تهران.
۳. بحرینی، حسین، خسروی، حسین، (۱۳۹۳)، راهنمای طراحی فضاهای شهری، انتشارات دانشگاه تهران.
۴. بنتلی، یان، (۱۳۸۲)، محیط های پاسخده، ترجمه مصطفی بهزادفر، دانشگاه علم و صنعت ایران، چاپ اول.
۵. بی نیاز، فاطمه، تکتم، حنایی، (۱۳۹۵)، بازشناسی عناصر موثر بر خوانایی در ادراک بزرگسالان، نشریه علمی پژوهشی مطالعات شهری، شماره بیست و سوم.
۶. پاکزاد، جهان شاه، (۱۳۸۵)، مبانی نظری و فرآیند طراحی شهری، وزارت مسکن و شهرسازی، چاپ اول.
۷. پاکزاد، جهان شاه و سوری، الهام، (۱۳۹۱)، راهنمای نورپردازی مکان های شهری، انتشارات: آرمان

شهر، چاپ اول.

۸. پوراحمد، احمد و دیگران (۱۳۹۱)، بررسی دینداری و احساس امنیت در فضاهای شهری و روستایی، نمونه موردی: شهرستان کوهدشت، مجله پژوهش های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی، دانشگاه اصفهان، شماره ۱، بهار ۱۳۹۱.
۹. حبیب، فرح، (۱۳۸۴)، کند و کاوی در معنای شکل شهر، نشریه هنرهای زیبا، سال ۱۳۸۵، شماره ۲۵.
۱۰. حبیب، فرح، (۱۳۸۹)، سیر تحول زیباسازی منظر شهر، ماهنامه فنی و تخصصی سازمان نظام مهندسی ساختمان استان اصفهان (نما)، سال نوزدهم، دوره سوم، شماره ۱۷۹-۱۸۰.
۱۱. حبیب، فرح، سهرابیان، گودرز، (۱۳۹۴)، تبیین مولفه های زیبایی شناختی منظر شبانه شهر، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۴۱.
۱۲. حبیبی، محسن، (۱۳۸۸)، زندگی شهری، نور و شهر، نشریه معماری و فرهنگ، شماره ۳۵.
۱۳. حیدری، شاهین، (۱۳۸۸)، معماری و روشنائی، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول.
۱۴. زرقانی، سید هادی، شاد مهري، فاطمه. (۱۳۹۳) برقراری امنیت شهری از طریق طراحی محیطی براساس مبانی اسلامی، هفتمین کنگره انجمن ژئوتکنیک ایران، جغرافیای سیاسی شهر.
۱۵. علوی طبری، هدا، (۱۳۸۹)، نورپردازی در معماری منظر، انتشارات شهیدی، تهران.
۱۶. علیمردانی، مسعود، شرقی، علی، مهدنشین، نیره، (۱۳۹۵) بررسی نقش امنیت در سرزندگی و حیات شبانه فضاهای عمومی شهری، دو فصلنامه هنرهای کاربردی، ۱۳۹۵.
۱۷. کارمونا، متیو و همکاران، (۱۳۸۸)، مکان های عمومی فضاهای شهری ابعاد گوناگون طراحی شهری، ترجمه قرایی، فریبا و همکاران، انتشارات دانشگاه هنر تهران
۱۸. کالن، گوردون، (۱۳۷۷)، گزیده منظر شهری، ترجمه منوچهر طیبیان، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول.
۱۹. کامران، حسن و شعاع برآبادی، علی. (۱۳۸۹). بررسی امنیت شهری در شهرهای مرزی؛ مطالعه موردی: شهر تایباد، فصلنامه جغرافیا.
۲۰. کامیار، غلامرضا، (۱۳۷۹)، حقوق شهرسازی،

- Architectural Press, Elsevier.
34. David Held, (1995) *Democracy and the global Order: From the Modern State to Cosmopolitan Governance*, Chicago, Stanford University Press.
35. Eraydin, Zeynep. 2007, *building a legible city: how far planning is successful in Ankara*, A thesis submitted for degree of Master of Science, urban design, Ankara: Technical University of Ankara.
36. Licht, (2002): "Urban Image Lighting" Booklet 16, Information on Lighting Application, Frankfurt, fordergermenschafft (FGL).
37. Licht, (2010), *City Marketing with Lighting*, Booklet 16, Information on Lighting Application, Frankfurt, fordergermenschafft (FGL).
38. Jarvis, T and Charnley, M (2012): *In the Shade: Lighting Local Urban Communities*.
39. Raynham, P.J (2007), *Public Lighting In Cities*, University College London.
40. Santen, Christa van (2007), *Light Zone City, light planning in the urban context*, Birkhäuser Architecture; 1st edition.
41. Lafford, D (2010), *The Role of Creative Lighting in Urban Public Space M.A Landscape Architecture Project*.
42. LUCI (2007) *Charter on Urban Lighting, Promoting a culture of sustainability in lighting*.
43. Newport, J (2014), *the Effect of Light and Noise from Urban Development on Biodiversity*, David J shart jouse.
44. William. M.C. Lam (1965): *The Lighting of Cities*.
45. URL1: <http://i50.tinypic.com/25i7nlx.jpg>
46. URL2: http://english.vov.vn/Uploaded/hoabinh/2015_11_18/hanoi%201.jpg
47. URL3: http://static.english.vov.vn/Uploaded/hoabinh/2015_11_18/hanoi%201.jpg
48. URL3: URL5-8: <http://nativepakistan.com/wp-content/uploads/Photos-of-Madina-A-dreamy-night-view-of-Masjid-an-Nabawi-Madina-with-full-moon-overhead-Pictures-of-Madina.jpg>
49. URL4: <http://www.hotel-design-secret-de-paris.com/blog/wp-content/uploads/2013/11/paris-tour-eiffel-la-nuit-600.jpg>
50. URL5: <http://soak-blog.andrewkelsalldes.netdna-cdn.com/wp-content/uploads/2011/06/london-at-night-image.jpg>
- تهران، انتشارات مجد.
۲۱. گلکار، کوروش، (۱۳۷۹)، *مولفه‌های سازنده کیفیت طراحی شهری*، نشریه علمی - پژوهشی صفحه، شماره ۳۲.
۲۲. گلکار، کوروش، (۱۳۸۵)، *مفهوم منظر شهری*، نشریه آبادی، شماره ۵۳.
۲۳. گل، یان، (۱۳۸۹)، *فضاهای عمومی و زندگی جمعی*، ترجمه ی علی غفاری، صادق سهیلی پور، انتشارات دانشگاه تهران.
۲۴. فروم، اریک، (۱۳۶۰)، *جامعه سالم*، ترجمه اکبر تبریزی، تهران، انتشارات بهجت.
۲۵. لینچ، کوین، (۱۳۷۴)، *سیمای شهر*، ترجمه منوچهر مزینی، انتشارات دانشگاه تهران. چاپ اول.
۲۶. لنگ، جان، (۱۳۸۱)، *آفرینش نظریه معماری درک رفتارهای محیطی*، ترجمه علیرضا عینی فر، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول، تهران.
۲۷. محمدی ده چشمه، مصطفی، علیزاده، هادی، (۱۳۹۴)، *ارزیابی مولفه‌های امنیت شهری*، برپایه رویکرد ساختارگرا، فصلنامه علمی - پژوهشی اطلاعات جغرافیایی، دوره ۲۶، زمستان ۹۶.
۲۸. مختاباد، سید مصطفی، سجاد محمدیارزاده، بهنوش شمس الهی (۱۳۸۸) *جستاری بر انسان شناسی شهری نشانه شناسی شهری و نقش آن در خوانایی*، مجله جامعه شناسی معاصر، سال اول، شماره چهارم
۲۹. نیومن، اسکار، (۱۳۸۷)، *خلق فضای قابل دفاع*، ترجمه فائزه رواقی و کاوه صابر، انتشارات طحانف چاپ اول.
۳۰. نقی زاده، محمد، (۱۳۹۲)، *تحلیل و طراحی فضاهای شهری (مبانی، تعاریف، معیارها و روش ها)*، انتشارات جهاد دانشگاهی، چاپ دوم.
31. Bartenbach, (2009), *Christian Creation of Light Milieus*.
32. Casciani, D, (2012): *ELSE, Experience Of Lighting Sustainability In The Environment*.
33. Carmona, M., Heath, T. Oc, T. Tiesdell, S., (2005), *Public Places, Urban Space*.